

Ivan Andrija Makar i fra Luka Ibrišimović u službi zagrebačkog biskupa

ROBERT SKENDERović
Hrvatski institut za povijest
Opatička 10
HR-10000 Zagreb

Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno/*Received*: 15. 11. 2011.
Prihvaćeno/*Accepted*: 28. 12. 2011.

Godine 1692. pukovnik Ivan Andrija Makar uključio se osobno u sukob fra Luke Ibrišimovića i fra Augustina Jaharića oko nadležnosti nad Župom u Brodu na Savi. Te je godine fra Luka Ibrišimović u Brodu uz pomoć Makarovih vojnika uspio zatvoriti Jaharićeva zamjenika Jurja Turbića i u Župu postaviti dvojicu svojih redovnika. Međutim, već sljedeće godine Jaharić je uspio vratiti Župu pod svoju nadležnost uz pomoć vojnika, brodskog zapovjednika Johanna Ferdinanda Kybe te je u njoj ostao do 1699. godine. Čitava epizoda važna je za povijest Slavonije u godinama neposredno nakon oslobođenja od osmanlijske vlasti jer pokazuje suradnju lokalnih vojnih zapovjednika i franjevaca koji su u tim godinama zajedno imali gotovo absolutnu vlast nad stanovništvom u oslobođenim krajevima između Save i Drave. Osim toga, u tom se sukobu prelamalo nekoliko tadašnjih događaja koji su se paralelno odvijali-sukob vojnih i civilnih vlasti, sukob slavonskih i bosanskih franjevaca te sukob Zagrebačke i Bosansko-đakovačke biskupije oko biskupijskih granica.

Ključne riječi: Slavonija, Ivan Andrija Makar, Luka Ibrišimović, Brod na Savi, biskupijske granice

Uvod

U ovom radu obrađuje se jedna epizoda s kraja 17. stoljeća u kojoj su sudjelovala četiri velikana slavonske povijesti toga doba-fra Luka Ibrišimović, fra Augustin Jaharić, pukovnik Johann Ferdinand Kyba i pukovnik Ivan Andrija Makar. Godine 1692. fra Luka Ibrišimović je u Brodu na Savi uz pomoć vojnika pukovnika Ivana Andrije Makara upao u župni dvor i zatočio тамо zatečenog redovnika fra Jurja Turbića.¹ Odmah nakon toga fra Ibrišimović organizirao je i sudsku istragu u kojoj su mještani Broda i okolnih sela iznijeli niz pritužbi na ponašanje fra Jurja Turbića i fra Augustina Jaharića, njegova redovničkog subrata,

koji je tad bio brodski župnik, a njihovim glavnim zaštitnikom istaknut je tadašnji bosansko-đakovački biskup Nikola Ogramić Olovčić. Radilo se, zapravo, o jednoj epizodi sukoba između zagrebačkog i bosansko-đakovačkog biskupa oko biskupijskih granica koji je kulminirao upravo tada, u jeku Velikog bečkog rata 1683.-1699. godine. U tome sukobu brodska župa igrala je važnu ulogu jer je Brod na Savi, uz Požegu, bio najvažniji grad na spornom području nekadašnje Požeške županije. Sukob je riješen nekoliko godina kasnije, točnije 1699. godine, odlukom metropolitanskog suda Kaločke nadbiskupije kojom je odlučeno da pravo nad spornim teritorijem ima Zagrebačka biskupija.² Međutim, važnost ove epizode mnogo je šira.

¹ Josip Barbarić, Miljenko Holzleitner, *Pisma fra Luke Ibrišimovića zagrebačkim biskupima (1672.-1697.)*, Jastrebarsko: Naklada Slap, 2000., str. 257-263.

² Franjo Emanuel Hoško, *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2000., str. 129.

Ona pokazuje društvene i političke odnose na ne-tom oslobođenom slavonskom prostoru u kojem su glavnu riječ imali vojni zapovjednici s jedne strane, a lokalni svećenici s druge, prvenstveno franjevci koji su zbog svoga ugleda među narodom igrali ulogu pučkih tribuna.

Fra Luka Ibrišimović se u toj epizodi pojavio kao vikar zagrebačkog biskupa, a Ivan Andrija Makar kao jedan od glavnih vojnih zapovjednika u Slavoniji. Njihova zajednička akcija pokazuje da su u prvim godinama nakon oslobođenja od osmanlijske vlasti franjevci i vojni zapovjednici u zapadnoj i središnjoj Slavoniji diktirali gotovo cjelokupni život. Tome u prilog idu saznanja o komorskim inspektorima koji su u ime Dvorske komore trebali uspostaviti svoju civilnu vlast, ali im vojne vlasti to nisu dozvoljavale. Tako su, uz prešutni pristanak Dvora, vojne vlasti zajedno s franjevcima prvih godina u potpunosti onemogućile rad civilnih vlasti, što ukazuje i na odnose moći i na samome Bečkom dvoru.

Uloga Ivana Andrije Makara u čitavoj je epizodi posebice zanimljiva jer se on pojavljuje kao pristaša zagrebačkog biskupa koji je odlučio pomoći fra Luki Ibrišimoviću u njegovim namjerama. Makarova i Ibrišimovićeva akcija na kraju je propala jer je uz fra Augustina Jaharića, tadašnjeg najvećeg pristašu bosansko-đakovačkog biskupa, stao tadašnji brodski zapovjednik Johann Ferdinand Kyba. I Kyba i Makar istaknuli su se upravo u Velikom bečkom ratu. I jedan i drugi djelovali su u Slavoniji gotovo autonomno, ali je u sporu oko nadležnosti nad brodskom župom odlučujuću ulogu očigledno imala činjenica da je Brod bio pod Kybinim zapovjedništvom.

Sukob oko biskupijskih granica

Nakon prvog oslobođenja Slavonije od osmanske vlasti 1688. godine aktualizirano je pitanje utvrđivanja biskupijskih granica. Prije osmanlijske vlasti čitav prostor Požeške doline i Brodskog Posavlja pripadao je Pečuškoj biskupiji. Međutim, Pečuška biskupija u vrijeme osmanlijske vlasti po-

stojala je još samo nominalno. Istovremeno, u samoj Slavoniji gotovo cjelokupnu crkvenu strukturu držali su franjevci Franjevačke provincije Bosne Srebrenе. Oni su čitav prostor Slavonije pastoralno organizirali oko svoja dva samostana u Visokom i Našicama. Time su, zapravo, napravili alternativnu hijerarhiju redovitoj hijerarhiji u kojoj se prostor crkveno uređuje organiziranjem biskupija i župa.

Takva organizacija nastala je zbog slabe biskupske vlasti. Točnije, nakon osmanlijskih osvajanja Pečuška biskupija praktički je prestala postojati jer se imenovani pečuški biskupi nisu usudili doći u svoje biskupijsko središte.³ Propast Pečuške biskupije navela je susjedne biskupe da se zainteresiraju za slavonski prostor. Najsnažniji interes za Slavoniju tijekom 17. stoljeća pokazivali su zagrebački biskupi. Taj interes proizlazio je iz nekoliko činjenica. Prije svega, Zagrebačka biskupija bila je tada najjača biskupija u okolini. Drugo, Slavonija je od Osmanlija bila oslobođena ponajprije zahvaljujući hrvatskim vojnim snagama. Smatранa je dijelom hrvatskih zemalja, što tada Beč i Ugarski sabor nisu negirali. Treće, zagrebački su biskupi i tijekom osmanlijske vladavine preko domaćih svećenika nastojali osnažiti prisutnost u Slavoniji, u čemu su bili vrlo uspješni. Na drugoj strani i bosanski su biskupi nastojali proširiti svoju vlast na prostor između rijeka Save i Drave. Oni su svoje pravo na Slavoniju uglavnom temeljili na činjenici da je Đakovo bilo staro sjedište bosanskih biskupa, da su bosanski franjevci bili župnici u brojnim slavonskim župama, a bosanski biskupi tijekom 17. stoljeća bez izuzetka članovi Franjevačke provincije Bosne Srebrenе (u ovome razdoblju fra Marijan Maravić 1645-1660. i fra Nikola Ogramić Olovčić 1660-1701.).

Zagrebački biskupi ispravno su uočili da se biskupijska vlast na tome prostoru može učvrstiti samo uz pomoć lokalnih franjevaca. Kad je polovicom 17. stoljeća izbio sukob između bosanskih i slavonskih franjevaca, tadašnji je zagrebački biskup Petar Petretić u tome video šansu da učvrsti svoj položaj u Slavoniji. Stoga je 1658. godine svojim vikarom proglašio fra Petra Nikolića,

³ Radoslav Lopašić, Slavonski spomenici za XVII. vek, *Starine JAZU*, knj. XXX, Zagreb, 1902., str. 3-4.

najuglednijeg među slavonskim franjevcima. Nakon Nikolićeve smrti 1675. godine, biskup Martin Borković, Petretićev nasljednik, na vikarsko mjesto po istom kriteriju imenovao je fra Luku Ibrišimovića.⁴ Otad je fra Ibrišimović i službeno zastupao zagrebačkog biskupa u Slavoniji. Na drugoj strani, bosansko-đakovački biskup Nikola Ogramić Olovčić (1669.-1701.) tvrdio je da je sva Slavonija pod njegovom crkvenom vlašću.⁵ Ogramić su podržavali bosanski franjevci, a njegova je pozicija snažno ojačala kad su 1680-ih godina mnogi franjevci iz Bosne sa svojim vjernicima prebjegli u Slavoniju.⁶

Prema dostupnim izvorima možemo utvrditi da je Ibrišimovićev otvoreni sukob s Jaharićem započeo 1691. godine i da je eskalirao upravo brodskom epizodom iz 1692. godine. Za razumevanje ovog sukoba važno je prethodno utvrditi kronološki slijed događaja u brodskoj župi u kojoj se Jaharić po prvi put spominje upravo tijekom toga sukoba 1692. godine.

Premda se ne zna točno što se događalo u brodskoj župi prije toga, može se zaključiti da je Jaharić u Brod došao već 1691. jer je poznato da je od 1689. do 1691. godine bio gvardijan u Velikoj. Dakle, prema toj kronologiji, Jaharić je u Brod došao upravo 1691. godine, nakon svoga odlaska iz Velike i nakon drugog oslobođanja Broda od Osmanlija.⁷ Ipak, već kod samog utvrđivanja temeljnih kronoloških činjenica, uviđa se da povijesni izvori daju velik broj kontradiktornih podataka zbog kojih je teško rekonstruirati što se događalo u Brodu prije 1691. godine. Naime, Jaharić je u jednom sačuvanom dokumentu iz 1697. godine tvrdio da je bio brodski župnik puna tri desetljeća, što bi

značilo da je u Brodu bio već od kraja 1660-ih godina.⁸ Nasuprot tome, općeprihvaćeni biografski podatak da je on od 1689. do 1691. bio u Velikoj navodi na sumnju u tu tvrdnju.⁹ Jaharićevu tvrdnju još snažnije pobija jedan dokument iz 1690. koji dokazuje da je te godine u Brodu župnikom bio neki fra Augustin Vojnić.¹⁰ Međutim, uvriježenu biografsku crtici da je Jaharić bio velički gvardijan od 1689. do 1691. pobijaju dva dokumenta iz 1690. godine u kojima se gvardijanom veličkog samostana spominje fra Ivan Pinotić iz Požege.¹¹ Iz toga se može zaključiti da se o Jaharićevu djelovanju prije njegova dolaska u Brod 1691. godine malo zna. S oprezom treba prihvati i tvrdnju da je Jaharić do 1691. godine podržavao slavonske franjevce u borbi protiv bosansko-đakovačkog biskupa.¹² Bolje rečeno, može se zaključiti da se zasad Jaharićevu djelovanje može pouzdano pratiti tek od 1691. godine jer sukob između Jaharića i Ibrišimovića u Brodu dokazuje da je sigurno od 1691. godine, kad je došao u Brod, bio na Ogramićevu strani.

Suradnja Ivana Andrije Makara i fra Luke Ibrišimovića

Fra Augustin Jaharić i fra Luka Ibrišimović najbolji su primjeri važne uloge koju su franjevaci imali u životu slavonskih Hrvata u vrijeme i ne-

⁸ Tu je tvrdnju Augustin Jaharić iznio u jednom svjedočenju o pripadnosti Slavonije bosanskoj biskupiji koje je grupa franjevaca potpisala 18. srpnja 1697. godine. Barbarić, Holzleitner, *Pisma fra Luke Ibrišimovića*, str. 179.

⁹ Podatak da je bio gvardijan u Velikoj od 1689. do 1691. može se naći i u Hrvatskom franjevačkom biografskom leksikonu-*Hrvatski franjevački biografski leksikon*, str. 261.

¹⁰ Riječ je o pismu podrške bosansko-đakovačkom biskupu od strane nekoliko slavonskih franjevaca koje je sačuvano u Arhivu Kongregacije za propagandu vjere. Pismo je datirano 10. travnja 1690., a sastavljen je u Đakovu. Archivio di Propaganda Fide, Scritture Riferite nei Congressi, Bosnia, Vol. 3., f. 433.

¹¹ Lopašić, Slavonski spomenici za XVII. viek, str. 92. i 96.

¹² Franjo Emanuel Hoško, Luka Ibrišimović i sukobi među slavonskim i bosanskim franjevcima Bosne Srebrene, u:

Fra Luka Ibrišimović i njegovo doba, zbornik radova, (ur. Filip Potrebica), Jastrebarsko: Naklada Slap, 2001., str. 20.

⁴ Robert Skenderović, Nasljednici fra Luke Ibrišimovića u službi slavonskog vikara Zagrebačke biskupije, u: *Fra Luka Ibrišimović i njegovo doba*, zbornik radova (ur. Filip Potrebica), Jastrebarsko: Naklada Slap, 2001., str. 131.

⁵ Lopašić, Slavonski spomenici za XVII. viek, str. 49.

⁶ Josip Buturac, *Katolička crkva u Slavoniji za turskog vladanja*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1970., str. 155-156.

⁷ *Hrvatski franjevački biografski leksikon* (ur. Franjo Emanuel Hoško, Pejo Čošković, Vicko Kapitanović), Zagreb: Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 2010., str. 261.

posredno nakon osmanlijskog razdoblja. Franjevci tada nisu bili samo njihovi dušobrižnici, nego su istovremeno često bili i učitelji, liječnici, pa i advokati na osmanlijskim sudovima, dakle, prave vode svojih zajednica. Bili su i najjobavješteniji članovi katoličke zajednice u Slavoniji jer su često putovali u Habsburšku Monarhiju, Mletačku Republiku i druge europske zemlje. Zbog toga su za carske vlasti bili izuzetno dobar izvor vijesti o svim zbivanjima u osmanlijskoj Slavoniji. U obavljanju hrvatskih civilnih i vojnih vlasti o zbivanjima na osmanlijskom području posebice se isticao fra Luka Ibrišimović. Njegova sačuvana korespondencija sa zagrebačkim biskupima pokazuje da je on činio sve da i njih izvijesti o stanju u osmanlijskoj državi. Iz tih aktivnosti fra Ibrišimović stekao je brojne prijatelje, kako u Zagrebu tako i na samoj granici, tadašnjoj Slavonskoj krajini.

Nije poznato kad je Ibrišimović uspostavio čvrste veze s pukovnikom Ivanom Andrijom Makarom, ali one su, sasvim sigurno, bile još jače tijekom Velikog bečkog rata jer je Makar za vrijeme spomenutog rata najviše djelovao upravo u Požeštini. Posebice je poznato njegovo djelovanje 1690. godine kad je nastojao istjerati Osmanlike koji su zauzeli čvrste položaje u franjevačkom samostanu u Velikoj. Makar je Osmanlike uspio istjerati tek kad je zapalio samostan, čime je uništeno najvažnije središte franjevačkog djelovanja u Slavoniji.¹³ Premda je time nastala velika šteta za franjevce, Makar je ipak uspio oslobođiti Požeštinu od Osmanlija, čime je postao najutjecajnija osoba u tom kraju. To potvrđuju i sačuvani dokumenti iz kojih saznajemo da su se Makar u tih godina za pomoć obraćali svi vodeći ljudi toga kraja-fra Luka Ibrišimović, komorski nadzornik Martin Zemljak, zapovjednik narodne vojske Ivan Hunalić i drugi.¹⁴

Godine 1691. ostrogonski nadbiskup Đuro Szecheny tražio je od pukovnika Makara da uhiti fra Luku Ibrišimovića zbog tobožnje skitnje i da ga predal redovničkim poglavarima.¹⁵ Ibrišimović

je te godine bio u Molvama, gdje se sklonio pred ratnim sukobima koji su bjesnili Požeškom dolinom. Iz njegova pisma od 6. studenog 1690. godine može se zaključiti da se 1690. i 1691. većina stanovništva Požeštine razbježala jer su se carski vojnici i Osmanlije žestoko borili za taj kraj. Josip Buturac smatra da je pismo ostrogonskog nadbiskupa došlo po Ogramičevu nagovoru.¹⁶ Međutim, Makar nije poslušao nadbiskupa. Naprotiv, Ibrišimović se već u travnju 1691. godine, nakon povlačenja Osmanlija, ponovno javlja iz svoje Požege.¹⁷ Buturac dalje tvrdi da je biskup Ogramić ipak uspio zatvoriti Ibrišimovića, očigledno uz pomoć nekog drugog zapovjednika, ali da ga je Makar uz pomoć komorskog činovnika Jurja Nagya, Martina Zemljaka i Franje Špoljarića te vlastitih 40 konjanika oslobođio.¹⁸ Nažlost, ne znamo ni gdje ni kada je Ibrišimović bio zatvoren.

U prosincu 1691. godine Ibrišimović javlja biskupu Aleksandru Mikuliću da je Ogramić tih mjeseci poslao u Požegu njemačke vojnike koji su napali tamošnje franjevce, napravili veliku materijalnu štetu, a vikaru razbili glavu.¹⁹ Ibrišimović ne spominje nikakvo vlastito zatvaranje, pa ako se ono i dogodilo, kako to tvrdi Buturac, onda se može kronološki smjestiti samo kasnije, odnosno u početak 1692. godine.

U prilog Buturčevu tvrdnji govori samo jedan poznati dokument iz siječnja 1692. godine. Taj dokument otkriva da je biskup Ogramić tada tražio od potpukovnika baruna de Lona da uhvati i dovede pred biskupa ili pred brodskog župnika fra Jaharića požeškog župnika fra Mihajla Požežanina i kutjevačkog župnika Jakova Mavračića jer su priznavali vlast zagrebačkog biskupa.²⁰ Iz njega se može zaključiti da je Buturac imao na umu konkretan dokaz o zatvaranju fra Luke Ibrišimovića

16 Isto, str. 153.

17 Barbarić, Holzleitner, *Pisma fra Luke Ibrišimovića*, str. 183.

18 Buturac, *Katolička crkva u Slavoniji*, str. 153.

19 Barbarić, Holzleitner, *Pisma fra Luke Ibrišimovića*, str. 185.

20 Josip Buturac, *Regesta za spomenike Požege 1221-1860.*, Zagreb: Hrvatsko književno društvo Sv. Ćirila i Metoda, 1990., str. 80.

13 Opis njegovih ratnih operacija 1682-1689. objavio je Lopatić.; Lopatić, Slavonski spomenici za XVII. vek, str. 64-66.

14 Isto, str. 95., 97. i 98.

15 Buturac, *Katolička crkva u Slavoniji*, str. 153.

jer je očigledno da je Ogramić uz pomoć potpukovnika de Lona u to vrijeme namjeravao zatvoriti vodeće franjevce koji nisu priznavali njegovu vlast. Taj dokument važan je i zbog toga jer pokazuje da je desna ruka biskupa Ogramića u akciji zatvaranja neistomišljenika bio fra Augustin Jaharić. Nesumnjivo je da je Ogramić tijekom prve polovice 1692. godine nastojao zatvoriti i samog Ibrišimovića jer se on ponovo javlja zagrebačkom biskupu Mikuliću 29. travnja 1692. s još jednim pismom u kojem ga moli da ga zaštiti od osječkog zapovjednika, pukovnika de Nehema koji ga progoni prema naputku biskupa Ogramića. U istome pismu Ibrišimović spominje da Ogramić ima i podršku brodskog, ali ne i požeškog zapovjednika.²¹ Na temelju toga može se zaključiti da je i epizoda u Brodu bila zapravo nastavak događaja koji su se zbili tijekom 1691. i početkom 1692. godine. U to vrijeme biskup Ogramić je, uz pomoć osječkog zapovjednika pukovnika de Nehema i brodskog zapovjednika pukovnika Kybe, provodio progon neloyalnih slavonskih franjevaca. Također, očigledno je da je tada Ibrišimović, ljut zbog Ogramićevih postupaka, odlučio uzvratiti istom mjerom. Nesumnjivo je da je za to imao otvorenu pomoć samog zagrebačkog biskupa, ali je uz to trebao i podršku lokalnih vojnih zapovjednika koju je pronašao u pukovniku Makaru.

U tom kontekstu treba sagledati i tvrdnju Josipa Buturca da je Makar među franjevcima bio veoma omražen jer je tijekom oslobođanja Požeške doline spalio velički samostan u koji su se zatvorili tamošnje Osmanlije.²² Nesumnjivo je da je spaljivanje veličkog samostana bila velika šteta za Franjevačku provinciju Bosnu Srebrenu, ali ne može se jednoznačno tvrditi da su franjevci bili protiv Makara jer su u Slavoniji svi bili podijeljeni na pristaše zagrebačkog i bosanskog biskupa. Ipak, pismo fra Luke Ibrišimovića zagrebačkom biskupu Aleksandru Mikuliću napisano 4. travnja 1692. godine pokazuje da Ibrišimović i Makar nisu baš bili prijatelji. Naime, Ibrišimović u tom pismu moli zagrebačkog biskupa novčanu pomoć

21 Barbarić, Holzleitner, *Pisma fra Luke Ibrišimovića*, str. 189.

22 Buturac, *Katolička crkva u Slavoniji*, str. 153.

za obnovu veličkog samostana koji je, kako sam piše, iz strateških razloga dao zapaliti pukovnik Makar. Ibrišimović je u tom pismu predbacio Makaru što se nakon završetka ratnih sukoba nije po-brinuo za obnovu samostana.²³ Stoga suradnju pukovnika Makara i fra Luke Ibrišimovića treba gledati kao okupljanje pristaša zagrebačkog biskupa oko istog cilja-uspostave nadležnosti Zagrebačke biskupije u Slavoniji.

Zajedničko djelovanje franjevaca i vojnih zapovjednika

Sukobi oko biskupijskih granica otkrivaju da su u godinama neposredno nakon oslobođenja od osmanlijske vlasti glavni politički akteri u Slavoniji bili zagrebački i bosansko-đakovački biskup te vojni zapovjednici. Zagrebački biskup preko fra Luke Ibrišimovića i pukovnika Makara nastoji provesti svoje interese u Slavoniji, dok se na drugoj strani bosansko-đakovački biskup Ogramić, također uz pomoć svojih veza u vojnim strukturama, nastoji izboriti za svoje interese. Uz već spomenutog potpukovnika de Lohna, očigledno je da je veliku podršku Ogramić mogao očekivati i od osječkog zapovjednika de Nehema te posavskog zapovjednika pukovnika Kybe s kojim je u dobrim odnosima bio brodski župnik fra Augustin Jaharić. Ogramić je tražio i druge veze u vrhu vojske, 28. travnja 1692. traži i od fra Martina Šimončića da iskoristi svoje veze kod vojnih vlasti kako bi ograničio djelovanje fra Luke Ibrišimovića.²⁴

Savezništvo franjevaca i vojnih zapovjednika proizlazilo je iz stanja na terenu. Bečki dvor je nakon oslobođenja Slavonije od Osmanlija nastojao na novooslobođenom teritoriju uspostaviti i civilnu vlast. Tako je već 1690. godine u Požegi boravio Martin Zemljak, komorski nadzornik koji je trebao štititi interes državne komore. Međutim, ubrzo nakon toga, Požegu ponovno zauzimaju

23 Euzebije Fermendžin, *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925 usque ad annum 1752.*, Zagreb: JAZU, 1892., str. 519-520.

24 Lopašić, *Slavonski spomenici za XVII. vek*, str. 108 -109.

Osmalije, a Zemljak se u grad vraća tek 1695. godine.²⁵ Znakovito je da Zemljak tad piše Dvorskoj komori da komorski nadzornici ne uspijevaju prikupiti nikakve prihode jer ih već tri godine u cijelosti sebi prisvaja osječki zapovjednik, general Giudo von Starhemberg. Zemljak upozorava da su u sličnoj situaciji i ostali komorski nadzornici postavljeni u Slavoniji.²⁶ Jednom riječju, sva vlast bila je u rukama vojnih zapovjednika koji su u potpunosti ignorirali komorske nadzornike. No, nije to bilo najgore. Vojni zapovjednici kao apsolutni gospodari teškim su nametima toliko opterećivali slavonsko stanovništvo da su mnogi odlučili oticiti, a Zemljak piše da je u posljednje tri godine iz Slavonije pobjeglo više od 500 obitelji.²⁷

Zemljakovo izvješće navodi na pitanje zašto je Bečki dvor dopuštao takvo ponašanje vojske. Odgovor je da on nije imao instrument kojim bi mogao regulirati ponašanje svojih vojnih zapovjednika. Zbog toga je uloga franjevaca u Slavoniji bila još i veća. Oni su jedini mogli zadržati narod da ne pobegne. Toga su bili svjesni i sami zapovjednici pa su u svemu nastojali pridobiti naklonost lokalnih franjevaca.

Sudski postupak protiv fra Augustina Jaharića i fra Jurja Turbića

Kad je fra Augustin Jaharić u travnju 1692. godine odbio primiti sveto ulje od zagrebačkog biskupa, što je bio i čin odbijanja priznanja biskupske nadležnosti, fra Ibrišimović odlučio je krenuti u akciju.²⁸ U pismu zagrebačkom biskupu od 29. travnja 1692. Ibrišimović je izričito naglasio da treba kazniti fra Augustina Jaharića jer je stao uz biskupa Olovića.²⁹ Pismo je završio rečenicom: »U sljedeći petak otici će s veoma poštovanim ocem Andrijom, župnikom iz Gotta i gvardijanom našega velikog samostana, k zapovjedniku u Brod. Što će se ondje dogoditi, povoljnom prigodom neću propustiti priopćiti Vašemu presvjetlom

i prečasnom gospodstvu.«³⁰ Iz tih se riječi može zaključiti da je Ibrišimović samovoljno, bez uputa zagrebačkog biskupa, otišao u Brod. Znakovito je da je naveo da u Brod ide sa subratom, fra Andrijom, gvardijanom veličkog samostana, ali nije spomenuo da će s njim u Brod krenuti i Makarova vojna postrojba.

Dana 12. studenoga iste godine, nakon ostvarene prijetnje da će otići u Brod, fra Ibrišimović je iz Molva kratko obavijestio zagrebačkog biskupa o proteklim zbivanjima sljedećim riječima: »Kada je nedavno otišla pošta, budući da u ovim šumama nisam imao nikakve prigode, Vašemu presvjetlomu i prečasnomu gospodstvu pisao sam i sudski postupak protiv sablažnjivih djela bosanskoga biskupa i njegova pristaše Augustina Jaharića, kao i protiv ostale dvojice otaca, prošlom sam poštom poslao u Beč. U svezi s time ponizno molim, zbog utjehe ucviljenoga kršćanskoga puka, ne oklijevajte razgovarati o tome s Njegovom uzoritosti, da ga se iz onih krajeva kao smutljivca ukloni. Sa sobom sam sve do Križevaca poveo jednoga od otaca pratilaca gore spomenutoga oca Jaharića, s namjerom da ga predstavim Vašemu presvjetlom i prečasnom gospodstvu kao neprijatelja, koji je odvraćao narod od pristajanja uz Vas. Budući da je Vaše presvjetlo i prejasno gospodstvo bilo odsutno, otpustio sam ga, a on se veoma čvrsto obvezao, da će ubuduće biti veoma vjeran u ispunjavanju svojih službi.«³¹

Dr. Josip Barbarić i fra Miljenko Holzleitner našli su u Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu cjelevit zapisnik suđenja koje je organizirao fra Luka Ibrišimović te su ga i objavili 2000. godine. Zapisnik otkriva da je u Ibrišimovićevoj akciji sudjelovalo i sam pukovnik Ivan Andrija Makar koji se na kraju i potpisao kao »Ivan Andrija Makar, slobodni barun od Makarske, pukovnik i zapovjednik u vojnim pitanjima.«³²

Prema zapisniku, suđenje je održano 2. studenoga 1692. godine u župnikovoj kući u Brodu »protiv velikih i nepodnošljivih zlodjela, koje je

25 Isto, str. 117.

26 Isto, str. 117.

27 Isto, str. 124. i 125.

28 Barbarić, Holzleitner, *Pisma fra Luke Ibrišimovića*, str. 188-189.

29 Isto, str. 188-189.

30 Isto, str. 190-191.

31 Isto, str. 192-193.

32 Isto, str. 263.

ovdje u Brodu, a isto tako i u ostalim susjednim selima, počinio prečasni gospodin Nikola Olovčić, bosanski biskup, i po njemu postavljeni župnici i kapelani iz Reda male braće od opsluživanja...³³ Zapisnik zatim pokazuje da je suđenje najviše bilo usmjereno protiv fra Augustina Jaharića kojeg su brodski stanovnici optuživali za razna zlodjela, od nasilnog uzimanja novčanih podavanja do fizičkog zlostavljanja onih koji su mu se na bilo koji način suprotstavljali.³⁴ Teške optužbe isle su i na račun uhićenoga fra Jurja Turbića koji je, navodno, jednu djevojku čak probio mačem.³⁵

Zbog činjenice da im je glavni protivnik fra Augustin Jaharić pobjegao, samo suđenje nije imalo pravi učinak. Ibrišimović je u Brodu pri odlasku ostavio dvojicu redovnika koji su trebali preuzeti brodsku župu. Međutim, njegovo pismo zagrebačkom biskupu od 12. prosinca iste 1692. godine pokazuje da je Jaharić odmah nakon toga uz pomoć njemačkih vojnika istjerao tu dvojicu i ponovno preuzeo Župu.³⁶

Razlozi poraza Luke Ibrišimovića u borbi za brodsku župu

Na kraju valja utvrditi i razloge zbog kojih Luka Ibrišimović nije uspio ostvariti stavljanje brodske župe pod vlast zagrebačkog biskupa. Njegov neuspjeh proizlazi, prije svega, iz velike podrške koju je fra Augustin Jaharić uživao od strane brodskog zapovjednika Johanna Ferdinanda Kybe. Pukovnik Kyba je, kao i ostali slavonski zapovjednici, na svom teritoriju uživao potpunu autonomiju odlučivanja u svim upravnim, sudske i vojnim pitanjima. Sačuvani komorski popis iz 1698. godine pokazuje da su sva mjesta od Stare Gradiške do Broda na Savi bila pod njegovom vlašću i da je u njima samovoljno ubirao poreze i vršio sudska vlast.³⁷ On je bio osoba koja

je odlučivala i o svim pitanjima u Brodu. Njegovo prijateljstvo s fra Augustinom Jaharićem bilo je presudno u pitanju brodske župe. Fra Luka Ibrišimović u Brod je mogao doći samo kad u gradu nije bilo fra Augustina Jaharića i Johanna Ferdinanda Kybe. Vrijedno je uočiti da se u sudsakom postupku protiv Jaharića Kyba uopće ne spominje jer očigledno nije bio u Brodu. Ibrišimovićev pokušaj preuzimanja brodske župe unaprijed je bio osuđen na propast jer je Jaharić vratio Župu pod svoju vlast čim su se on i Kyba vratili u grad.

Kasnija događanja pokazala su da se sudbina poigrala s gotovo svim akterima događaja. Fra Luka Ibrišimović nije uspio u naumu da podvrgne brodsku župu zagrebačkom biskupu sve do svoje smrti 1698. godine. Međutim, već sljedeće godine u sporu oko nadležnosti nad slavonskim župama metropolitanski sud Kaločke nadbiskupije presudio je u korist Zagrebačke biskupije. Godine 1701. iznenada je ubijen biskup Nikola Ogramić Olovčić, a njegovi nasljednici nisu imali snage da išta promijene. Na kraju se i fra Augustin Jaharić priklonio zagrebačkim biskupima i postao njihovim vikarom.³⁸ Sukob slavonskih i bosanskih franjevaca unutar provincije Bosne Srebrenе nije se ni kasnije smirio. Naprotiv, godine 1757. slavonsko-podunavski dio provincije odcijepio se u novu Provinciju Sv. Ivana Kapistranskog, a onda je polovicom 18. stoljeća Zagrebačka biskupija većinu franjevačkih župa oduzela franjevcima i predala svjetovnim svećenicima.

Zaključak

Epizoda brodskog sukoba fra Luke Ibrišimovića i fra Augustina Jaharića otkriva nekoliko razina sukoba koji su se odvijali u Slavoniji u godinama neposredno nakon oslobođenja od osmanlijske vlasti. S jedne strane, radilo se o sukobu unutar Franjevačke provincije Bosne Srebrenе. Velika provincija, koja je na prijelazu iz 17. u 18. stoljeće obuhvaćala prostor od Budima i Pešte na sjeveru do Jadranskog

33 Isto, str. 257.

34 Isto, str. 259.

35 Isto, str. 261.

36 Isto, str. 195.

37 Ive Mažuran, Popis naselja i stanovništva u Slavoniji 1698. godine, *Radovi Zavoda za znanstveni rad u Osijeku*, Osijek: JAZU, 1988.

38 Godine 1719. za svog vikara imenovao ga je zagrebački biskup Emerik Esterházy, a 1723. na istom ga je položaju potvrđio njegov nasljednik biskup Juraj Branjug. *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, str. 261.

mora na jugu, bila je očigledno u mnogim elementima puna unutrašnjih sukoba i problema koji su doveli do njene kasnije podjele. Već 1735. godine od Bosne Srebrenе odvojili su se dalmatinski franjevci u novoosnovanoj Provinciji Sv. Kaja. Slavonski franjevci ostali su zajedno s bosanskim franjevcima do 1757. godine kad je od slavonsko-podunavskog dijela Bosne Srebrenе osnovana nova Provincija Sv. Ivana Kapistranskog.

Taj unutrašnji sukob među franjevcima po-klopio se sa sukobom zagrebačkog i bosansko-đakovačkog biskupa oko biskupijskih granica. Činjenica da su glavni akteri događaja bila dvojica franjevaca-fra Luka Ibrišimović i fra Augustin Jaharić-pokazuje važnost franjevačkog reda i ugled koji su redovnici uživali među narodom. Biskupi su to dobro znali i bili su svjesni da ne mogu uspostaviti svoju vlast na slavonskom području bez podrške franjevaca.

U okviru istraživanja o povijesti obitelji Makar interesantna je činjenica da je u spomenutom unutarcrkvenom sukobu sudjelovao i pukovnik Ivan Andrija Makar. Može se zaključiti da su, po-red franjevaca, jedina stvarna snaga u Slavoniji

bili lokalni vojni zapovjednici sa svojim postrojbama. Stoga je u neku ruku bilo prirodno da se franjevci i vojni zapovjednici međusobno podržavaju. Iz sukoba fra Ibrišimovića i fra Jaharića vidljivo je da se radilo i o sukobu dvojice najmoćnijih lokalnih zapovjednika-Johanna Ferdinanda Kybe koji je zapovijedao čitavim Brodskim Posavljem i Ivana Andrije Makara koji je u tome trenutku zapovijedao virovitičkim i požeškim krajem.

Ibrišimović je u sukobu oko Broda izgubio prvenstveno jer je taj grad bio središte Kybine vojne vlasti. Kyba je mogao dignuti na noge svu narodnu miliciju u Posavlju pa pukovnik Makar Ibrišimoviću nije mogao pomoći više od ove kratke epizode opisane u radu. U toj konstelaciji moći zanimljivi su i komorski činovnici Juraj Nagy, Martin Zemljak i Franjo Špoljarić koji su dijelom nastojali provesti i interesu Hrvatskog sabora, ali u osnovi nisu mogli ništa napraviti jer nisu imali podršku Dvora, vojnih vlasti, franjevaca i narodnih tribuna. Ova epizoda zorno pokazuje kako je izgledao život u Slavoniji u prvim godinama nakon oslobođenja od osmanlijske vlasti i kako su istaknutu ulogu tada imali vojni zapovjednici.

Summary

Ivan Andrija Makar and Father Luka Ibrišimović in service of Zagreb Archbishop

Keywords: Slavonia, Ivan Andrija Makar, Luka Ibrišimović, Brod upon Sava, bishopric's borders

The Brod conflict between Father Luka Ibrišimović and Father Augustin Jaharić reveals several levels of disputes in Slavonia immediately after the liberation from the Ottomans. It started as a conflict within Franciscan Province of Bosnia Argentina (Srebrena): this big province that spread from Budapest in the north to the Adriatic Sea in the south was in many ways full of internal clashes and problems that resulted in its later split.

Dalmatian Franciscans separated from the province in 1735 founding a new Province of St Caius, whereas Slavonian Franciscans remained with those from Bosnia until 1757.

That year saw the founding of the Province of St John of Capistrano, formed by Slavonia-Danube part of Silver Bosnia.

The internal Franciscan conflict collided with that between Zagreb and Bosnia-Đakovo bishops concerning the borders. The fact that the two Franciscans, Ibrišimović and Jaharić were protagonists of the clash shows that their order was important and highly respected by the people. Both bishops were fully aware of this and they knew too well that the only way to establish their power in Slavonia was to get support from the Franciscans.

It is interesting that colonel Ivan Andrija Makar also participated in the conflict as, besides the Franciscans, local military commanders represented the real power in Slavonia. It was only natural for the former to support the latter. The Ibrišimović-Jaharić conflict was at the same time the conflict between two most important local commanders-Johann Ferdinand Kyba, who ruled the whole Brod- Sava region, and Ivan Andrija Makar, who ruled Virovitica-Požega region. Ibrišimović lost Brod as it was the centre of Kyba's military power and Makar was not able to help the father.

Chamber officials Juraj Nagy, Martin Zemljak and Franjo Špoljarić intended to partly protect the interests of the Croatian Diet, but were not supported by the Court, military, Franciscans and national representatives.